

Bahtiyar Vahabzade'nin Tahkiye, Tasvir ve Tahlil Örneği Olarak “Atılmışlar” Şiirinde Mehmet Âkif Ersoy Etkisi

Dursun ŐAHİN*
Mehmet ALVER**

Öz

20. yüzyıl Azerbaycan Türk Edebiyatının en büyük temsilcilerinden olan Bahtiyar Vahabzade'nin Şiirlerinin merkezinde insan ve toplum yer almaktadır. Şair, hayatının son zamanlarına kadar, halkın problemleri ile ilgili meselelerde ciddi faaliyetlerde bulunmuştur. Yaşadığı dönemi titiz bir Şekilde gözlemleyen Şairin, eserlerinde bir milletin esasını oluşturan aile kavramına büyük önem verdiği görölmektedir. Bu makalede, Bahtiyar Vahabzade'nin anne - evlat – toplum ilişkisini farklı bir gözle ele aldığı uzun bir Şiir olan “Atılmışlar”da tahkiye, tahlil ve tasvirin gücü belirlenerek, bu unsurlarda, Şiirlerinde tahlil ve tasvire sıkça yer veren, Türk edebiyatında manzum hikâye türünün en önemli temsilcisi kabul edilen Mehmet Âkif Ersoy'un etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Vahabzade'nin “Atılmışlar” Şiirinde birçok yönden Âkif etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahtiyar Vahabzade, Atılmışlar, Mehmet Âkif Ersoy, tahkiye, tahlil, tasvir

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, dursunsahin@gmail.com, 05065041629

** Arş. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, mehmetalver2806@gmail.com, 05337436778

The Effect of Mehmet Akif Ersoy on The Poem “Atılmışlar” by Bahtiyar Vahabzade, as an Example Narration, Analysis and Depiction

Abstract

Human and society are present at the heart of the poems of Bahtiyar Vahabzade who is one of the greatest representatives of the 20th century Ajarbaijani Turkish Literature. The poet was engaged in serious issues such as the problems of the society until the last years of his life. It is seen that the poet who observed the era he lived in gave great importance to the concept of family which is the basis to the nation. In this article, the power of narration, analysis and depiction in Bahtiyar Vahabzade's long poem “Atılmışlar” which deals with mother -child-society with a different perspective and the influence of Mehmet Âkif Ersoy, who is considered the most important representative of poetic story genre in Turkish Literature and used analysis and depiction in his poems, on these elements has been tried to be identified. Âkif's influence in many aspects of Vahabzade's poem “Atılmışlar” has been identified.

Keywords: Bahtiyar Vahabzade, Atılmışlar, Mehmet Âkif Ersoy, narration, analysis, depiction

Giriş

Amerikalı eleştirmen ve yazar Harold Bloom, Etkilenme Endişesi (Bloom, 2008) adlı eserinde şairlerin birbirinden etkilenme sürecini “clinamen”, “tessera”, “kenosis”, “daimonikleşme”, “askesis” ve “apophrades” adını verdiği 6 aşamaya ayırır. Yazar, ortaya attığı bu aşamalarla bir şairin başka bir şairden hangi ölçülerde etkilenebileceğini ya da esinlenebileceğini tartışmaya açmaktadır.

Bir sanatçının başka bir sanatçıdan etkilenmesi doğal bir durumdur. Özellikle şiire yeni başlayanların, kendilerinden önceki örneklerin izini sürüp, o örnekler üzerine kendi şiirlerini oluşturduklarına dair pek çok örnek vardır. Tanzimat’la başlayan batı edebiyatını tanıma ve uygulama sürecinde, Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid gibi isimler batının şairlerinden etkilenmişlerdir. Nâzım Hikmet’in, “Resimli Ay” dergisinde 1929 mayısın da “Putları Yıkıyoruz” başlığıyla kaleme aldığı edebî incelemesinde, o günlere kadar kendisinden “Dahi-i A'zam” diye söz edilen Abdülhak Hâmid’i yaşadığı Osmanlı toplumu dönemine göre değerlendirerek, onu Shakespeare, Racine ve Corneille’in tesiri altında kalmış bir mukallit olarak nitelendirmesi, bu etkilenme ya da esinlenmenin zaman zaman olumsuz bir durum olarak da kullanılabileceğini göstermektedir.

Türk edebiyatı tarihinde doğduğu, yetiştiği ülke sınırlarının dışında da tanınan ve bilinen, fikirleri ve sanat anlayışıyla farklı coğrafyalarda yaşayan sanatçılar üzerinde etki uyandıran, kendisinden etkilenilen ve esinlenen şairlerden biri de Mehmet Âkif Ersoy, etkinin yoğun olarak gözlemlendiği yerlerden biri de Azerbaycan’dır. Lutfiye Asgerzade (2009: 479, 482), Türkiye ile Azerbaycan arasındaki edebî-medeni alakaların XIX. asırda mevcut olduğunu belirterek, Azerbaycan edebiyatında millî romantik şiirin temsilcileri olan Hüseyin Cavid, Muhammet Hadi, Ahmet Cevat gibi yazarların da Rıza Tevfik, Abdülhak Hâmid, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Rezaizade M. Ekrem ve özellikle Mehmet Âkif Ersoy gibi Osmanlı şair ve yazarlarının etkisi altında bulduklarını, bağımsızlık döneminde de Bahtiyar Vahabzade ve Halil Rıza Ulutürk gibi ünlü şairlerin şiirlerinde Âkif’in adının saygı ile anıldığını ifade eder.

“Safahat”ı başucu kitabı olarak gören, kendini Âkif’le Necip Fazıl arasında bir yerlerde gördüğünü söyleyen Vahabzade (Gündoğdu, 2009: 1412), üslup olarak da Âkif’e yaklaşır. Bu çalışmada, Âkif ve Vahabzade’nin manzu m

hikâye türüne hakimiyetleri, eserlerinde tasvir ve tahlile verdikleri yer özetlendikten sonra, “Atılmışlar” şiiri üzerinden, Vahabzade'de Âkif etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy'da Tahkiye, Tasvir ve Tahlilin Yeri

Mehmet Âkif, şiirlerinde tahkiye unsurlarını sıkça kullanan ve Türk edebiyatında manzum hikâye adı verilen türün en önemli temsilcisi kabul edilen bir şairdir. Âkif'in, şiirlerinde ağırlıklı olarak yer verdiği manzum hikâye, hikâye ile nazmın birleştiği noktada oluşan; tahkiyenin aslî unsurları olan vak'a örgüsü, zaman ve mekânı bir bütün hâlinde içerisinde barındıran, belirli bir şahıs kadrosu ve anlatıcısı bulunan, fakat nesir formunda değil de manzum bir şekilde kaleme alınan bir türdür.

Manzum hikâyede genel olarak vak'a örgüsü hasbihâl üslubu ile ortaya konulmaktadır. Manzum hikâyede işlenen olay, çoğunlukla hasbihâllerle geliştirilir ve manzumdeki karşılıklı konuşmalar vak'a örgüsünün oluşmasını sağlar. Mehmet Âkif'in şiirlerinde hasbihâl üslubu oldukça etkileyicidir. Âkif, Safahât'ta hayatın her kesiminden insanları, çeşitli meseleleri ile gerçekçi bir bakış açısıyla ortaya koyar.

Edebî eserde anlatılmak isteneni daha canlı ve çarpıcı hale getiren tasvir de, Âkif'in şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Yetiş (2006: 116), Âkif'in tasvir gücüyle ilgili olarak, “Mehmet Âkif, tasvire önem veren ve söylemek istediklerinin hemen büyük bir kısmını tasvir yoluyla söyleyen bir şairdir. Onun şiirinin gücünü tasvirten aldığı söylemek hiç de yanlış olmaz. Bu kadar çok okunup ve sevilmesi belki de bundandır. Esasen bu şekilde anlatım daha etkileyicidir.” ifadelerini kullanarak, Âkif'in tasvire verdiği önemi vurgular.

Âkif'in, Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet havasından da faydalanarak toplumsal ahlâkçı bir şiir yolu tuttuğunu ifade eden Işık (2014: 693), şiirlerinde tahkiye, tasvir, hitap, muhavere gibi bütün anlatım yollarını başarıyla kullandığını, bilhassa muhavere (karşılıklı konuşma) anlatım yolunun onun şiirlerinin en önde gelen özelliklerinden olduğunu belirtir.

“Safahat” incelendiğinde, Âkif'in, yaşadığı muhiti hemen bütün detayları ile sanatına aksettirmiş bir şair olduğu açıkça fark edilmektedir. Söz konusu eserde sosyal çarpıklıklar, yoksul halk tabakalarının, mazlumların yaşadığı trajedi; ahlâkî, siyasi ve kültürel yozlaşmalar güçlü bir gözlem, realist bir yaklaşımın ürünü olarak karşımıza çıkar (Erol, 2008:

102). Seyfi Baba, Küfe, Meyhane, Kocakarı ile Ömer gibi birçok şiirde hem tahkiye hem de tasvir unsurlarına fazlaca rastlanmaktadır. Örneğin, Seyfi Baba adlı şiirinde:

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

-Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

-Nesi varmış acaba?

-Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

-Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol...

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol

Hem uzun, hem de bataktır...

-Daha a'lâ, kalınız:

Teyzeniz geldi, bu akşam, değiliz biz yalnız. (Ersoy, 1977: 68)

dizeleriyle hastalandığını duyduğu Seyfi Baba'yı ziyarete gidiş sürecini

hasbihal yoluyla hikâye etmeye başlayan şair,

Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;

Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde.

Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,

"Gel!" diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.

Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine,

Boğuyordum müteveffâyı bütün âferine.

...

Çok mu yüzdük bilemem, toprağı bulduk neyse;

Fenerim başladı etrâfını tektük hisse.

Vâkiâ ben de yoruldum, o fakat pek yorgun...

Bakıyordum daha mahmurluğu üstünde onun:

Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;

Kâh olur, mürde şua'âtı düşer bir mezara;

Kâh bir sakfi çökük hânenin altında koşar;

Kâh bir ma'bed-i fersûdenin üstünden aşar; (Ersoy, 1977: 68)

dizeleriyle yürüdüğü yolların nasıl bir çamur deryası olduğunu tüm çıplaklığıyla tasvir ederek gözler önüne sermektedir.

Âkif, Seyfi Baba'nın nasıl bir kişilik olduğunu, neler çektiğini kendi ağzından aktarmaktadır:

Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın.
-Mehmed Ağa'nın evi akmış. Onu aktarmak için
Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.
Ne işin var kiremitlerde a sersem desene!
İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.
Hadi aktarıyayım... Kim getirir ekmeğimi?
Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?
Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!

...

İhtiyar terliyedursun gömülüp yorganına...
Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına,
Başladım uyku teharrîsine, lâkin ne gezer!
Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.
Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim,
Önce amma şu fakîr âdemi memnûn edeyim.
Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî:
Ya hamıyyetsiz olaydım, ya param olsa idi! (Ersoy, 1977: 71)

Seyfi Baba'nın ifadelerinden fakir ama gururlu bir kişi oldu ğu açıkça anlaşılırken, anlatıcının çaresizliği de gözler önüne serilmektedir. Kurnaz (2006: 34-44), “Halkın Çağdaş Şairi” olarak nitelendirdiği Mehmet Âkif'in tahlilde bu derece güçlü olmasını, iki temel nedene bağlamaktadır. Bunlar, Âkif'in halk adamı olması ve çağını iyi anlamasıdır.

Bahtiyar Vahabzade'de Mehmet Âkif Ersoy Etkisi

“İstiklal Marşı” ve “Çanakkale Şehitleri”ne hayranlığını her fırsatta vurgulayan, Mehmet Âkif'e olan derin saygı ve hürmetini, “Ben Âkif'in karşısında saygıyla eğiliyorum. Allah Ona rahmet eylesin.” şeklinde dile getiren Bahtiyar Vahabzade (2003: 516), “Biz şairleri dillendiren derttir. Âkif'i dillendiren de derttir.” (2003: 518) ifadesiyle Âkif'in toplumsal meselelere bakış açısını ve kendisinin de aynı pencereden baktığını belirtmektedir.

Bahtiyar Vahabzade - tıpkı Mehmet Âkif Ersoy gibi - eserlerini toplum için kaleme almış, toplum hayatına öncelik vermiş, toplumsallığı

bireyselliğin önünde tutmuştur. Gerek yaşadığı dönemin şartları gerekse sanatçı kimliği Vahabzade'nin bu önceliğinde etken olmuştur. Mehmet Âkif'in, "Milletin içtimai terbiyesini yükseltmek ve sağlam fikirleri güzel bir ifade ile onların kalbine yerleştirmek şairin vazifesidir. Bu vazifenin ihmali milletin yok olmasıdır." (Şengüler, 1990: 85) düşüncesini benimseyen sanatçı, topluma ait tespitlerinde en ince ve en küçük teferruatı bile ihmal etmez. Toplumunu bütün olarak kuşatan acılar, sevinçler, umutlar, düşkünlükler ve eğilimler şiirlerinde önemli bir yer tutar (Gündoğdu, 2009: 1410, 1411).

"Sanat sanat içindir" düşüncesini kabul etmeyen Vahabzade, Mehmet Âkif'in "Cemiyete, hayata yaramayan sanat yerin dibine batsın." (Ersoy, 1999: 208) sözüne yüreктen katıldığını ve Âkifi kendine örnek aldığı "Yanan da Ben, Yaman da Ben" adlı eserinde şöyle dile getirir: "Bir sözle ben „sanat sanat içindir' fikrini kabul etmiyorum. Benim fikrimce, sanat halk için, vatan içindir. Bu manada Sabir ve Mehmet Âkif benim için örneklerdir." Sanatıyla hayatını özdeşleştirmiş, kendi iç dünyasının bir dış yansıması olarak sanatını ortaya koymuştur. Hayatı göz önüne getirildiğinde toplum, toplumun problemleri ve bu problemlere çözüm yolları arayışı bir ömür boyu sürüp gitmiştir (Gündoğdu, 2009: 1412).

Kendini Necip Fazıl ile Mehmet Âkif arasında bir yerlerde gördüğünü söyleyen Vahabzade'nin eserlerine bakıldığında, ifadelerinde ne kadar samimi olduğu açıkça görülür. İçinde yaşadığı toplumun ve yaşadığı dönemin sorunlarını bilen ve bu sorunların çözümlerini düşünen Vahabzade, sosyal meseleleri en temel sebepleri çerçevesinde düşünen bir mütefekkir olarak, tıpkı Mehmet Âkif gibi halkın içindedir ve onun gibi çağını çok iyi anlamaktadır. Yaşadığı toplumun ta ortasında yer alışı, sorunları daha iyi anlama ve en doğru çözüm yolunu bulma noktasında şair ve de âlim Vahabzade'ye kolaylık sağlamaktadır. Öyle ki, belirlediği sorunları ortaya koyan sanatçı, bu sorunların nasıl çözümlenebileceğine dair fikirlerini de ifade etmektedir.

Mehmet Âkif, şiirlerinde aile hayatındaki sıkıntıları tasvir ederken, sıkıntılardan kurtulmak için çabalayan fedakâr anne ya da eş portresi çizer. Manzum hikâye tarzında kaleme aldığı eserlerinde mesaj verirken kişilerin özelliklerinden yararlanır (Fırat, 2015: 171). Örneğin, "Meyhane", "Mahalle Kahvesi" şiirlerinde kadın, kahvehanede eşinden evine dönmesini, çoluk

çocuğuna bakmasını isteyen bir eş; “Küfe”de eşi vefat ettiği için oğlu Hasan'a hamallık yaptırmanın çaresizliğini yaşayan bir anne kimliğiyle ortaya çıkar. Ercilasun (1987: 34, 35), bu manzumelerde erkeğin kadına kötü muamelesinin, onun bir eşya gibi görülmesinin, Âkif tarafından acı ve sert bir dille, çoğunlukla ironik bir tavırla tenkit edildiğini belirtir.

Bahtiyar Vahabzade'nin şiirlerini değerlendiren Aktaş (2010: 22), onun şiirlerinin birimlerin her birinde, ailede kazandırılan değerlerin insan kişiliğinin oluşmasındaki önemini, kültür alanını oluşturan bu değerlerin, kişinin çocukluk yıllarında, ailede kazandırıldığının dile getirildiğini ifade ederek, “Böylece annelerin, kültür değerlerini nesilden nesle aktarma işinde yükledikleri ve doğal olarak yerine getirdikleri yüce görev, şiire özgü coşkuyla dile getirilmiştir. Böylece geleneksel kültürün sürekliliği, bu akışta annelerin rolü ve değeri şiire özgü söyleyişle ifade edilmiştir.” değerlendirmesini yapar.

Mehmet Âkif'te olduğu gibi, Vahabzade'de de anne ile vatan özdeşleştirilmiştir. Vahabzade'nin, bu düşüncelerini daha çok “anne”, “anne sevgisi” ve “annenin önemi, değeri” kavramları etrafında işlediğini belirten Buran (2010: 16)'a göre “Anne/ana hayatı, genetik bağı, kökü, başlangıcı temsil eder ve „vatan' ile özdeştir.”

Bahtiyar Vahabzade'nin şiirlerinde yer alan insan tipleri üzerine değerlendirme yapan Feyzioğlu (2006: 116, 117), şiirlerde özüne yabancılaşmış insanlara dikkat çeker ve Cengiz Aytmatov'un “Mankurt” teriminin Vahabzade tarafından da benimsendiğini belirtir: “O, öze yabancılaşmayı, „özün faciası' olarak karşılar. Özüne yabancılaşan, öz ömrünün hırsızdır. Özüne yabancılaşan insan, aşağılık kompleksi ile fikir çeşmesini kurutur. Bu insan, Vahabzade'nin çağının insanı, kendi vatandaşıdır... Şairin en büyük korkusu, bu insan tipinin çoğalmasındır. Bunlar: ölen avratlarının altın dişlerini çıkarır, anne, baba ya da kardeşi hapse düştüğünde inkâr eder, ana babasını evden atar, ahlâksızdır, başkalarının önünde kuyruk sallar, şerefsizdir, vatansızdır, haram yer, haristir...”

Atılmışlar'da Tahkiye, Tasvir ve Tahlil Unsurları

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından 1993 yılında Bahtiyar Vahabzade'nin Türkiye'de daha iyi tanınmasını sağlamak amacıyla yayımlanan ve Vahabzade'nin “Kızım sana diyorum, gelinim sen işit” alt

başlıklı önsözünde, “Sizlere takdim ettiğim bu kitapta benim kalbimin derinliğinde gizlenen duygularımı - yani kirazın içindeki çekirdeği – sayın Türkiye okuyucuları bula bilseler, o zaman ben kendimi adım gibi bahtiyar sanır ve mutlu bana, derim” (Vahabzade, 1993: XVI) diyerek takdim ettiği Sonbahar Düşünceleri adlı şiir kitabında şairin “Vatandaş”, “Güz Düşünceleri”, “İtiyat”, “Yaya-Yolcu”, “Vaktinde”, “Kara Zurna”, “Aralar” gibi birçok şiirinin yanı sıra, “Atılmışlar” adlı uzun bir şiir de yer almaktadır.

Muradov (2011: 114, 115), Bahtiyar Vahabzade'nin toplumun en büyük sosyolojik sorunlarından biri olan aile meselesini dile getirdiği şiiri olarak gördüğü “Atılmışlar” a dair şu değerlendirmeleri yapar:

“Bahtiyar Vahabzade'ye göre her bir aile küçük bir devlettir ve bu devletin sınırları sağlam olmalıdır. Bir ailenin sağlam olabilmesi için ise o ailenin içinde bulunduğu çevresel etkenlerin, millî-manevi, dinî-içtimai temellerin de sağlam olması gerekmektedir. „Atılmışlar’ (terk edilmiş insanlar), işte bu değerlere sahip olmayan insanların dünyaya getirmiş olduğu, hiçbir günahı olmayan, cami avlularına, sokaklara terk edilmiş, çocuk esirgeme kurumlarına bırakılmış bebek ve çocuklar ile ya dışarı atılmış ya da evlatları tarafından huzurevlerine yerleştirilmiş ihtiyarlardır. Bu atılmışlığın, terkedilmişliğin kökleri, nedenleri üzerinde de duran şair, sadece atılmışlığın, terkedilmişliğin değil, dışarı atmanın, terk etmenin de faciasını mükemmel üslubu ve açık aydın Türkçesi ile gözler önüne sermiştir.

Türk dünyasının büyük yazarı, Bahtiyar Vahabzade'nin de yakın dostu, kader arkadaşı Cengiz Aytmatov'un Gün Uzar Yüz Yıl Olur eserindeki en parlak ve olumlu karakterlerden biri olan Kazangap da aslında, -oğlu Sabitcan'ın ısrarıyla nasıl ve nerede olursa olsun - bir şekilde defnedilmek istendiği sırada „ölü atılmış'lardan sayılabilir. Sovyet sisteminin manevi olarak sakat bıraktığı mankurt Sabitcan, Atılmışlar'daki terk edenlerden, çocuklarını cami avlusuna bırakanlardan, ihtiyar anne babalarından kurtulmak için onları evlat sevgisinden

mahrum bırakarak başkalarına terkedenlerden farklı değildir. Bu anlamda Bahtiyar Vahabzade'nin Atılmışlar ve Şiyet eserleri, Aytmatov'un 1970 sonrası eserleri gibi, sosyalizm realizminin talep ve sipariş ettiği şekilde -her yerin güllük gülüstanlık, her şeyin dört dörtlük olduğu-, „optimist' eserlerden değil, „hayal kırıklığının hâkim olduğu eserler'den sayılabilir.”

Bu çalışmada, Muradov'un dikkat çektiği “Atılmışlar” adlı şiir ele alınmıştır. Şairin, 1976-1978 yılları arasında yazdığı bu şiir, bir tiyatro eseri titizliğinde fasıllara ve bölümlere ayrılmıştır. Dört fasıldan oluşan eser, sonsöz bölümüyle tamamlanmaktadır. Fasılların da kendi içinde bölümlere ayrıldığı “Atılmışlar”da fasıl adları ve bölüm sayıları aşağıdaki gibidir;

I.	Fasıl	Bebek	(4 bölüm)
II.	Fasıl	İhtiyar	(2 bölüm)
III.	Fasıl	Kocalar Evi	(4 bölüm)
IV.	Fasıl	Yetim Yuvası	(1 bölüm)

Sonsöz

Fasıl adları rastgele seçilmemiş olup, şair, doğumundan ölümüne insan hayatını aşama aşama gözler önüne sermektedir. Bahtiyar Vahabzade'nin eserlerinde aile, toplum ve kimlikle ilgili meselelere yer verildiğini belirten Xəlilov (2012: 434), onun “Atılmışlar” eserinin özellikle ilgi çektiğini belirterek, bu şiirde çocuk kimliği, eski nesil ve toplum psikolojisinin farklı tezahürleri ile karşılaşıldığına vurgu yapar. Xəlilov (2012: 434), psikolojik hususlarla zenginleşen bu eserin, evlat-ebeveyn ilişkilerindeki tutarsızlıkları ve ahlak sorunlarını ortaya çıkarmak için geniş bir malzeme verdiğini ve bu konuda yazılmış eserlere öncülük ettiğini dile getirir.

Xəlilov'un tespitleri, Atılmışlar'da anlatılan hikâyelere bakıldığında daha net anlaşılmalıdır. Eserin konusu kısaca şu şekildedir:

Şehre okumak için gelen 20 yaşında bir genç kız, burada bir gence âşık olmuştur. Sevdığı adam tarafından evlenme vaadiyle kandırılan genç

kız, dünyaya gelen bebeğini ailesinin namusuna leke getireceği endişesiyle sokağa bırakmaya karar verir. Çocuğu bir cami avlusuna bıraktıktan sonra eve döner. Yaptığından pişman olup bebeği almak için avluya gittiğindeyse bebeği orada bulamaz. Bu durum, bebeğin zengin birileri tarafından alınmış olabileceği ve mutlu bir geleceği yakalayabileceği düşüncesine sahip olmasına ve psikolojik olarak kendini rahatlatmasına neden olur. Oysa bebek, yetimler yuvasına bırakılmıştır.

Yirmi yaşında dul kalan bir başka annenin iki çocuğu olmuştur. Bunlardan biri 17'sinde askere gitmiş ve şehit olmuştur. Annenin tek amacı, diğer oğlunun mutlu bir yuvaya sahip olmasıdır. Oğlunu evlendirince geliniyle arasında geçimsizlikler başlar. Oğlunun doğum gününde dahi gelinin kendisini dışlaması karşısında sessiz kalamayan anne, oğlundan destek bulamaz ve oğlu tarafından kocalar evine bırakılır.

Kocalar evinde üç oğul babası Çilingir Emmi, Rakkas gibi geçmişin hayaliyle yaşayan, yaşamdan ümitlerini kesmiş insanlar vardır. Birbirleriyle konuşurken çocuklarından sitayişle bahsedip, onlara dualar etseler de, içten içe ah etmektedirler.

Çocuğunu sokağa terk eden genç bayan, daha sonra evlenmiş, ancak doktorların tüm tedavi yollarını denemelerine rağmen başka çocuğu olmamıştır. Her pazar günü yetimler yuvasına giderek oradaki çocukları sevindirmektedir. Özellikle orada çilli bir çocuğu çok sevmektedir. Aslında o çocuk, sokağa attığı kendi çocuğu olmasına rağmen, anne ve çocuk bunu hiçbir zaman öğrenemez.

Vahabzade, "Sonsöz" bölümünde hayali bir mahkeme kurarak, şiirde geçen insanlara gerekli cezayı belirler ve herkesin, sevgiden yeterli hisseyi alarak razı olacağını belirtir.

Eserin anlatım özelliklerine bakıldığında, şairin yukarıda anlatılan olayları etkili bir biçimde hikâye ettiği, olayları tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdiği görülür. Eserin mesajını Xəlilov (2012: 435), şu şekilde özetler: Ana sevgisinden yoksun çocuklar, çocuk yuvasına; çocuk sevgisinden yoksun anne babalar ise huzurevine mahkûmdur.

Vahabzade, bir annenin çocuğunu sokağa terk edip edememe duygusu arasındaki bocalamasıyla başlar şiirine:

...

Fakat... durdu yine, duruktu yine,

Bebeği yavaşça koydu yatağa.
Sıktı döşlerini süt şişesine,
Emzikle beraber sardı kundağa.
O, kalkmak istedi, Yine şaşırıldı.
O, tekrar düşündü son niyetini.
Bildi ki,
şişeyle beraber sardı
Sonuncu annelik muhabbetini.
Dizleri titredi...

- Bu nedir böyle?

Bir alev yaktı da içinden onu.
Bir neçe damlalık anne sütüyle,
Verdi evlâdına o, son borcunu. (Vahabzade, 1993: 166, 167)

Bir tiyatro eseri gibi değerlendirilebilecek olan bu şiirde Vahabzade, olayların gelişimini kahramanlarının psikolojik hallerini ihmal etmeden aktarır. Örneğin, genç kızın hâlâ bir ümit taşıdığı da, kendisini terk edip giden sevdiği için söylediği sitem dolu ifadeleriyle sergilenir:

Basıp sinesine o yavrusunu,
Gitti... iki adım atmamış
ona,
Kalbi nese dedi...
Adım sesini
Benzetti o, kapı takırtısına...
"Belki o gelecek?
Hani severdi.
O, bana ne kadar ümitler verdi.
Ya sonu?
Bu imiş sevginin sonu?
Dandı sevgisini, dandı borcunu.
Kim koşa biliptir kaderden yeğin?
Meğer bir zilletmiş sevgimin adı.
Gadasını alıp sevinç verdiğim.
Kendi veren derde ortak olmadı.
Nasıl da ağırmış, nasıl da ağır,
Benim kollarımı kıran bu yavru.

Meğer yalnız benim öz günahımdır

Yolumun üstünde duran bu yavru? (Vahabzade, 1993: 168)

Vahabzade, Âkif gibi, olayları sergilemekle kalmaz. Eserin içine dâhil olarak fikirlerini açıkça beyan eder. Şaire göre anne babanın yaptığı bir hatanın bedelini çocukların ödemesi doğru değildir:

Ne imiş ölçüsü, namusun, arın?

O nerden başlanır, o nerde biter?

Dünyada kanunsuz doğulanların

Yaşamak hukuku yok imiş meğer?

Eğer kaynağından su bulanırsa,

Pınarlar basma ne kül dökmeli?

Babanın, annenin günahı varsa,

Onun cezasını evlât çekmeli?

Bu nedir?

Bu müthiş uygunsuzluğun

Ne ad vermeliyiz türettiğine?

Diyorum, kanunla kanunsuzluğun.

Hududu ne imiş, gösterin bana..” (Vahabzade, 1993: 169, 170)

Şair, kahramanlarının iç dünyalarındaki çatışmaları, gelgitleri sergilemekte oldukça ustadır. Genç kızın iç dünyasındaki bunalımlarla dış dünyanın karını, soğuşunu birleştiren şair, isyan duygularını vurgular:

Yok. Yeter çektiğim çileler!" -diye

Baktı,

O, hasretle baktı bebeğe.

Kundağın üstüne akırdı den den

Göz yaşsı-ezabı, elemi, derdi.

Nere gittiğini hiç kesdirmeden

Öyle adımlıyor, öyle gidirdi...

Rüzgâr zangırdıyor, Kar savururdu.

O, yine dayandı,

O, yine durdu. Belki yolu şaşıp?

Sonuncu menzil

Bellidir... (Vahabzade, 1993: 171)

Bebeğini sokağa terk etmişse de vicdanı genç kızı sürekli rahatsız etmektedir. Şair, genç kızın bebeği bırakıp eve dönüşünü tekrarlarla zenginleştirip etkili bir biçimde tasvir ederken, etrafındaki tüm eşyaları genç kızın hesaplaşmasına dahil etmiş, eşyaya canlılık katmıştır:

Dondu dudağında "canım" kelmesi,

Kaldı kulağında bebeğin sesi.

Ayak tapırtısı...

O, dönmür geri,

Koşur, hayalinde kovur an anı...

O öyle sanır ki, koşup ileri

Açır mutluluğun kapılarını.

...

Lekeden koşurken, lekeye koşur.

İnsan bir ömürde ikidir, iki.

Atıp yavrusunu öyle bildi ki,

Adının üstünden lekeyi attı,

Kendine başka bir talih yarattı.

...

Kollar bebeksizdi...

Fakat bu günden

Kollar ağırlaştı yünüllüğünden.

Bebeğin yerine şimdi de vicdan

Acıldı annenin kol-kanadından.

Ulaştı evine takatsiz, bitkin,

Kırık karyolaya uzandı hemen.

Kapadı gözünü...

...

Gördü ki, odada herşey ağlıyor,

Açtı pencereyi, yer-gök ağlıyor.

Ağlıyor masanın üstte kitaplar,

Ağlıyor kapı da, pencereler de.

Ağlıyor karyola, ağlıyor duvar,

Ağlıyor bebeğin yattığı yer de. (Vahabzade, 1993: 173-175)

Şair, dış dünyayı kahramanların ruh haline göre tasvir etmeye de dikkat etmiştir. Etrafındaki her şeyin bebeğini hatırlatması üzerine, genç kız

yaptığından pişmanlık duyarak, onu almak için geri dönerken psikolojik atmosfer de oldukça iyimser ve umut dolu resmedilmiştir:

Evlâttan koştuğu bu yollarla o,
Şimdi evlâdıyçin kanatlanırdı.
Şimdi o koşuyor geri bakmadan,
Demin o koşmuyor, o sürünürdü.
Demin anneliği çiğneyip danan
Şimdi anne olup geri dönürdü.
O boğa bilmedi kalbin sesini,
O, uçur,
O, koşur dar döngelerde

...

Bir okun başına nasıl dolanır
Niyetin karası, arzunun akı,
Bir insan yüreği mutluluk sanır
Demin kaybetmeği, şimdi bulmağı.

...

O koşur, yel gibi burulur tinden
O öne koştukça, geri koşur yol. (Vahabzade, 1993: 175, 176)

“Atılmışlar”da olaylar karşılıklarıyla birlikte sergilenmiştir. Çocuğunu sokağa bırakan anne tipinin yanı sıra, evladı tarafından kocalar evine terk edilmiş anne tipi de esere dâhil edilmiştir. Gelininin kendisini dışlaması nedeniyle oğlu tarafından kocalar evine bırakılan annenin durumu karşısında şair sessiz kalamaz ve bu duruma sebep olarak, insanların çıkar ilişkisini çarpıcı bir biçimde gözler önüne serer:

Anne öz işini tamam bitirdi.
Bitirdi!
Her şeyi, demek yitirdi.
Vazifen bitti mi, borç ödendi mi,
Yüz astara dönür, astar yüzleşir.
Giyilip atılmış bir giysi gibi
İnsan da bu zaman gereksizleşir.

...

Bu dünya böyledir.
Bakmaz feryada.

Vakt geldi,
Göçünü çek yavaş yavaş.
Vazifen bitti mi senin dünyada –
Kendini bitmiş bil, kendini, kardeş.
Bu dünya böyledir,
Götüremiyor
Sahta bir bezeği, saçma bir süsü.
Nefs artık loğmayı ötüremiyor,
Gereklik insanın değer ölçüsü.
Gerek bilirlerse dünyada seni,
Yanında, başında dost göreceksin.
Öyle ki, kaybettin gereklliğini
Dünyada her şeyi yitireceksin. (Vahabzade, 1993: 181, 185)

Vahabzade'nin şiirinde zıtlıklara vurgu yapması tesadüfi değildir. Şair, zıt unsurları bir arada göstererek, yaşanan tüm olumsuzlukların aslında dünyanın kurulduğu günden beri hep var olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır:

Devranın gerdişi böyledir, böyle,
Bu dünya ezelden yalan dünyadır.
Güçlüyü kaldırır omuzlarına,
Güçsüzü omzundan salan dünyadır.
Kimi kaldırıyor yerden göklere,
Kimi indiriyor göklerden yere.
İyiye kötüye hayırı şere,
Doğruyu iğriye satan dünyadır.
Tutma bu dünyayı, tutma tek elli,
Ansızın gülüşü yine teselli.
Ne sevinci belli, ne gamı belli.
Zehiri şekere katan dünyadır.
Bu nasıl annedir, düz ilgari yok.
Kimese şefkattir, kimese yumruk,
Yiye bilenler bir loğma kuyruk.,
Yiye bilmeyene yavan dünyadır.
Çocukla oynuyor, gençle bahseder,
Kim ona ak olsa, ona kaseder.

Bizi elden salır, bizi sinsidir.

Kendi haman dünya haman dünyadır,

Doğrusu, bu dünya yaman dünyadır. (Vahabzade, 1993: 200, 201)

Dünyanın gidişi böyle olsa da, şair araya girip, Dede Korkut edasıyla öğütler vermekten geri duramaz. Kendini, Âkif gibi, sosyal meseleler karşısında sorumlu hisseden Vahabzade'yi, özellikle yaşlılara gereken saygının gösterilmemesi rahatsız etmektedir:

Benim de sözüm var: -Ey, durunuz siz

Nedir bu taaccüp, nedir bu hayret?

Asla doğru değil yorumlarımız,

İnsanı yaşatır insana hürmet.

Uzun yaşamağın sırrı –

...

Küçüğe merhamet, büyüğe hürmet.

Sebebi bundandır, sebebi bunda.

Öz yaşına göre herkese saygı:

"Yol büyüğün, ama su küçüğündür..."

Büyüğe ihtiram, küçüğe kaygı

Yoksa bir cehalet sanılır şimdi?

...

Bilmem ki, alet mi, eşya mı insan.

Gereksiz olanda atılsın gerek?

Atılmak, kimseye gerek olmamak.

Sen biliyor musun bu ne demektir?

...

Babalar, anneler evlâtlarına

Ömürden pay verir, candan pay verir.

Yakar kendisini evlâttan yana,

Tutup elimizden yol da gösterir.

Öyle ki, yaşlandı el açar bize,

Güvenir, sığınır kömeğimize.

Danır insan oğlu öten yılları

Bakınca bugünün öz zirvesinden.

Bir vakt elimizden tutan elleri

Bize açılarda kesiriz bazen...

Azdır, ne mutlu ki, böylesi bizde,
Fakat korkuludur olsa da tek tek.
Asla güşünmeyip ananemizde
Büyüğün, küçüğün hakkını kesmek.
Her zaman öğretip, öğretir zaman:

Kökten gelmeyi yok etmek asan. (Vahabzade, 1993: 204, 205)

Şair, birçok eserinde olduğu gibi, Atılmışlar'da da sevgiye vurgu yapar. Ona göre, kişi yaşlandığında çocuklarından sevgi görmek istiyorsa, onlara sevgi göstermelidir:

Muhabbet. Her zaman muhtacız ona,
Onsuz ne derkeder, ne duyar insan.
Muhabbet besler mi, başkalarına
Muhabbet görmeyen başkalarından.
Eğer kalbimizde muhabbet yoksa,
Onu evlâtlardan almak çok çetin.
Onlardan muhabbet umacağıkça,

Amandır, onlara muhabbet verin. (Vahabzade, 1993: 208)

Vahabzade'nin şiirine düşüncelerini açık bir biçimde kattığı ve "Sonsöz" adını verdiği bölümde kurduğu hayali bir mahkeme önünde çocuğunu sokağa terk eden annenin; annesini, babasını huzurevine gönderenlerin cezalarını verir:

...
Mahkeme kurulsun, hüküm verilsin,
Herkes hakkını yok, borcunu bilsin!
Balasını atan anneler ile
Annesini atan balalar gelsin.

...
Hayat barınağından çıkan "Çevikler"
Hakkını istesin, borcunu dansın.
Balaya, anneye kıyan yürekler,
Mahkeme önünde niçin utansın?

...
Vicdan hakimini aldatanların
Korkusu olur mu hak divanından?

...

Diyorum hüküm de hazin şarkıdek
 Gönülden-gönüle aksın, duyulsun.
 Mahkûmun yüzüne okunan hükmün
 Amacı -kanmazı kandırmak olsun.
 Kanmakta ceza da adalet de var.
 Kansın.

Borcundan da bir boy yücelsin.
 Sevgiye, kaygıya muhtaç olanlar

Yalnız sevgiyle de hakkını alsın. (Vahabzade, 1993: 212, 214)

Gerek Mehmet Âkif, gerek Vahabzade, sosyal hayatın meselelerini, ahlâki çöküntülerini, değerlerin yozlaşmasını gözler önüne sererken, bunlara çözüm bulma noktasında daha çok çaresizdirler. Âkif'in Seyfi Baba şiirinin sonunda “Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!” feryadı, bu durumun en açık örneklerindedir. Vahabzade de “Atılmışlar”da sergilediği vahim manzarayı, çocuğunu sokağa terk eden anneye, annesini huzurevine bırakan evlada ceza olarak “sevgi”yi layık görürken, somut bir yaklaşım sergilemez.

Sonuç

“Müslümanlık nerde, bizden geçmiş insanlık bile” ifadeleriyle içinde yaşadığı toplumun mevcut durumunu, insani değerlerin yok oluşuna bağlayan Mehmet Âkif Ersoy'un yanı sıra, bozulmuş, kötüye karşı duruşunu Ercilasun (1987: 40) şöyle özetler: “Kaynağı ister doğu, ister batı olsun, Âkif, yanlışa ve dejenereye düşmandır. Bu tip yanlışlar karşısında aynı sert tavrı alır ve acı bir alayla, sert bir dille bu görüşte olanları hırpalamaktan çekinmez. O, kadınları, ihtiyaçları ve çocukları, zavallı, korunmaya muhtaç, ezilmiş ve cemiyetin en ihmal edilmiş varlıkları olarak görür.”

Âkif'te görülen tavır, Vahabzade'de de hâkimdir. Toplum hayatında karşılaşılan her türlü olumsuzluğun sevgisizlikten, merhametsizlikten kaynaklandığını dile getiren Bahtiyar Vahabzade de, Âkif de, yaşadıkları dönemi en ince ayrıntısına kadar gözlemleyip, eserlerinde başarıyla yansıtmışlardır.

Her iki sanatçıda da hayat, en ince ayrıntısına kadar tahlil edilmiş; olaylar etkileyici bir tasvir ve tahkiye yeteneğiyle gözler önüne serilmiştir.

Bahtiyar Vahabzade'nin “Atılmışlar” adlı uzun şiirinde anlatımına bir senaryo havası kattığı, birbirinden farklı gibi görünen olayları ince ayrıntılarla birbirine bağlayarak okuru şaşırttığı görülmektedir. Bu da onun

Mehmet Âkif'ten aldığı tahkiye, tahlil ve tasvir geleneğine kendine özgü nitelikler kazandırdığını göstermektedir.

Farklı coğrafiyalarda, farklı zamanlarda yaşamış olsalar da, sanatçıların birbirinden etkilenmiş ya da esinlenmiş olduklarının, “Atılmışlar” şiirinden hareketle sınırlı bir biçimde ortaya konmaya çabalandığı bu çalışma, başka şair ya da eserler üzerinde de denenebilir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2010). Bahtiyar Vahapzâde'nin Şiiri Üzerine. *Gazi Türkiyat*, Bahar, 6, 19-27.
- Asgerzade, L. (2009). Mehmet Akif Ersoy ve Azerbaycan Şairleri. *I. Uluslararası Mehmet Âkif Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, C. II, 479-482.
- Bloom, H. (2008). Etkilenme Endişesi - Bir Şiir Teorisi. (Çeviren: Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Buran, A. (2010). Bir Anti-Homosovyetikus: Bahtiyar Vahapzade. *Erdem*, 57, 9-19.
- Ercilasun, B. (1987). Mehmet Akif'in Şiirlerinde Kadın ve Aile Temi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 34-40.
- Erol, A. (2009). Tasvir ve Tahlil Şiirleri ile İki Şair: Mehmet Âkif Ersoy ve Mirza Elekber Sabir. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Burdur, C. I, 101-112.
- Ersoy, M. Â. (1977). Safahat. (Hazırlayan: Ömer Rıza DOĞRUL), İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.
- Ersoy, M. Â. (1999). Safahat. (Hazırlayan: M. Ertuğrul DÜZDAĞ), İstanbul: Şule Yayınları.
- Feyzioğlu, N. (2006). Bahtiyar Vahapzade'nin Şiirlerinde İnsan. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30, 111-123.
- Fırat, H. (2015). Safahat ve Aile Eğitimi. *TÜBAR*, XXXVII /Bahar, 169-188.
- Gündoğdu, B. (2009). Bahtiyar Vahabzade'nin M. Akif Hakkındaki Değerlendirmeleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8 Fall, 1407-1413.
- Işık, Y. (2014). İki Millî Şair: Mehmet Âkif Ersoy-Mirza Muhammed Takî Melikü'sh -Şuarâ Bahar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/9 Summer, 683-697.
- Kurnaz, C. (2006). Halkın Çağdaş Şairi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 73, 34-44.
- Muradov, N. (2011). Türk Dünyasının Millî-Manevi Değerleri ve Bahtiyar Vahabzade. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 31, 101-129.
- Şengüler, İ. H. (1990). M. Akif Külliyyatı, C. 9, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Xəlilov, H. (2012). Bəxtiyar Vahabzadə Yaradıcılığında Mənəviyyat Məsələləri. *I Beynəlxalq Bəxtiyar Vahabzadə Simpoziumu Məruzələri*, Qafqaz Universiteti, Bakü, 434.
- Vahabzade, B. (2003). Eserleri. C. 11, Bakü: Çarşıoğlu Neşriyatı.
- Vahabzade, B. (1993). Sonbahar Düşüncesi-Şiirler. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yetiş, K. (2006). Safahat'ta Tasvirin Gücü. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 73, 109 -116.

